

Laura Ekholm – Simo Muir

Isänmaasuhteen rakentaminen “kansallisten” nimien avulla

HELSINGIN JUUTALAISESSA
SEURAKUNNASSA TEHDYT SUKUNIMIEN
VAIHDOT 1933–1944

Hieman vajaa viidennes (16 prosenttia) Helsingin juutalaisten sukunimistä vaihdettiin vuosina 1933–1944. Kirjoittajat Laura Ekholm ja Simo Muir pohtivat nimivaihtojen yhteyttä juutalaisvastaisuuteen, tarkastelevat niitä osana sukunimien suomenkielistämisprosessia ja avaavat uusiin nimiin liittyviä sionistisia, juutalaisskandinaalilaisia tavoitteita. Nimien kautta aukeaa kaksitasoa: toisaalta yksittäisten perheiden motiivit muokata omaa sukunimeään, toisaalta poliittiset ja ideologiset visiot sionismin tavoitteista. Molempia yhdistää halu irtiottoon juutalaisuudesta poliittisesti marginaalisena, aikalaiskäsittein ilmaistuna “vieraana elementtinä” yhteiskunnassa.

Aineistonamme ovat Helsingin juutalaisten nimet ennen nimenmuutoksia sekä vuosina 1933–1944 vaihdetut uudet sukunimet. Tarkastelumme lähtökohdaksi olemme valinneet vuonna 1930 julkaistun *Judisk Årsbok för Finlandin* ja siinä olevan Helsingin juutalaisten asukkaiden osoitehakemiston.¹ Helsingin juutalainen yhteisö on ollut maamme suurin, ja siellä tehdyt nimenvaihdot edustavat yleistä kehitystä suomenjuutalaisten keskuudessa. Käsittelemme nimiä perheittäin, emme yksilöittäin. On huomattava, että saman perheen sisällä kaikki eivät vaihtaneet sukunimeään tai sama kantanimi on voitu muuttaa erilaisiin muotoihin.

Suomen juutalaisia on usein kuvattu vähemmistöksi, jolla on kaksin- tai jopa kolminkertainen vähemmistöasema. Ensinnäkin valtäväestöstä eroava uskonto ja etnis-kulttuurinen perintö, toiseksi Helsingissä ja Turussa juutalaisyhteisöjen vahva ruotsinkielisyys on liittänyt juutalaiset kahteen vähemmistöön. Lisäksi juutalaiset saivat Suomessa herkästi venäläisen leiman. Vähemmistöasema ei johtunut siitä, että suomenjuutalaiset olisivat erottuneet katukuvassa erilaisen ulkonäkönsä, jiddišinkielisen korostuksensa, pukeutumisen tai erilaisten tapojensa perusteella, vaan suhde juutalaisuuden ja vierauden välillä on monisyisempi.

Maailmansotien välisenä aikana valtaosa Helsingin juutalaisista oli syntynyt Suomessa. Seurakunnan omien tilastojen mukaan vuonna 1930 Helsingin juutalaisen seurakunnan 1 132 jäsenestä 75,1 % oli syntynyt Suomessa, 21,3 Venäjän keisarikunnassa ja loput 1,6 % muualla.² Maailmansotien välisenä aikana Suomessa aikuistuvat juutalaiset nuoret olivat vähintään toisen tai kolmannen polven helsinkiläisiä, turkulaisia ja viipurilaisia. Monelle jiddiš ja muutamille myös venäjä oli tuttu kieli kotioloista, mutta keskenään ja sujuvammin he puhuivat ruotsia (pääasiassa Helsingissä ja Turussa) ja suomea (pääasiassa Viipurissa). Kielellisen assimilaation myötä nuoret omaksuivat perinteisten juutalaisten etunimiensä rinnalle kutsumanimiä, jotka muistuttavat kaupungin nuorison suosimia lempinimiä, esimerkiksi *Faivel* > *Faikku*, *Scholem* > *Šoššu*, *Isak* > *Issi*, *Hanna* > *Hansu*.³ Nämä kutsumanimet saivat “puolivirallisen” aseman. Juutalaisille tyypillisen etunimen rinnalla saatettiin

1. *Judisk Årsbok för Finland 5690–1930*, Helsingfors: Oy Surdus Ab, 8. Kirja sisältää myös Turun ja Viipurin juutalaisten osoitetiedot.

2. *Judisk Årsbok för Finland 5690–1930*.

3. Simo Muir (2004) *Yiddish in Helsinki. Study of a Colonial Yiddish Dialect and Culture*, Helsinki: Finnish Oriental Society, 185.

seurakunnan ulkopuolisissa yhteyksissä käyttää valtaväestölle tutumpaa nimimuotoa, esimerkiksi *Moses > Max, Samuel > Sam*.

Juutalaisen seurakunnan ortodoksisuudesta huolimatta uskonnollisuutta ei voi pitää mitenkään leimallisena osana juutalaisten nuorten elämää enää 1920- ja 1930-luvulla. Päinvastoin Suomen juutalaiset olivat voimakkaasti sitoutuneet poliittiseen sionismiin, jonka suhde uskonnollisuuteen, erityisesti ortodoksisjuutalaisuuteen, oli ristiriitainen, joskus hyvinkin kielteinen. Moni Helsingin juutalaisista oli käynyt koulua tavallisissa suomalaisissa (yleensä ruotsinkielisissä) oppikouluissa, ammatillisissa opistoissa, ja muutama suoritti tutkintoja Helsingin yliopistossa. Nuoria osallistui vapaaehtoiseen maanpuolustukseen suojeluskunnissa. Juutalainen seurakunta juhli suomalaiskansallisia merkkipäiviä. Juutalaisten yhteiskunnallista asemaa ei voi arvioida sen mukaan, minkälaisia juutalaiset Suomessa olivat tai eivät olleet. Juutalaisuus oli aikakauden kaiken kattava yleiseurooppalainen teema, jota käsiteltiin politiikassa, kulttuurielämässä ja tiedemaailmassa. Niillä muutamilla kymmenillä juutalaisilla suvuilla, jotka asuivat Suomessa, ei ollut juuri tekemistä sen kanssa, miten juutalaiskysymys nousi esiin eri tilanteissa.

Lähes kaikki antisemitismiä Suomessa käsitelleet tutkimukset ovat rajanneet ilmiön käsittämään äärioikeistoon lukeutuvia yhteiskunnallisia liikkeitä, jotka avoimesti tähtäsivät juutalaisten eliminoimiseen yhteiskunnasta.⁴ Suomessa vaikutti 1930-luvulla joukko liikkeitä, jotka ihailivat eurooppalaisia fasistisia ja kansallissosialistisia puolueita. Suurin liikkeistä, lapuanliike, ja sen seuraaja Isänmaallinen Kansanliike IKL, olivat aatteellisesti lähempänä italialaisia fasisteja kuin Saksan kansallissosialistista puoluetta. Näiden lisäksi Suomessa vaikutti 1930- ja 1940-luvulla myös pienempiä kansallissosialistisia ryhmittymiä, jotka harjoittivat tuontitavaran teetetyt ja kotimaisille kielille käännetyn voimakkaan juutalaisvastaisen propagandan levittämistä.⁵

Laajimmin levinnyt oli Venäjällä vuonna 1903 ilmestynyt *Siionin viisaitten pöytäkirjat*, joka sisälsi väitteitä juutalaisten salaisesta maailmanherrsus-suunnitelmasta eli taloudellisen, poliittisen ja muun vallan keskittymisestä juutalaisten käsiin sekä juutalaisten salaliitosta kristillistä maailmaa ja sen kulttuuria vastaan.⁶ Kirjan ensimmäinen suomalainen laitos *Förlåten faller* ilmestyi vuonna 1919. Kuvituksessa esiteltiin Venäjän bolševistiseen vallankumoukseen osallistuneita juutalaistaustaisia henkilöitä, mikä lisäsi sen kiinnostavuutta Suomessa.⁷ Kirjan uusintapainos samoin kuin suomenkielinen versio, *Juutalaisten salainen ohjelma sivistyskansojen hävittämiseksi* ilmestyi seuraavana vuonna 1920. Siionin viisaiden pöytäkirjat julkaistiin molemmilla kotimaisilla kielillä eri otsakkeilla kaikkiaan kahdeksan kertaa.⁸ Sen suosioista kertoo, että Helsingin juutalainen seurakunta, joka yleensä pidättäytyi julkisista kannanotoista, julkaisi vuonna 1934 suomeksi ja ruotsiksi rabbi Simon Federbuschin laatiman teoksen, jossa hän osoitti pöytäkirjojen olevan pitkälti plagiaatti ranskalaises-

4. Esimerkiksi Jari Hanskin väitöskirja (2006) *Juutalaisvastaisuus suomalaisissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa 1918–1944*, Helsinki: Kirja kerrallaan; Eero Kuparinen (2008) *Antisemitismin musta kirja. Juutalaisvainojen pitkä historia*, Jyväskylä: Atena (toinen, uudistettu painos); Nils Erik Forsgård luokittelee antisemitismin osaksi laajempaa, yleiseurooppalaista vastareaktiota valistusaatteille, sekularisaatiolle ja moniarvoistumiselle, liberalisille ja parlamentaariselle demokratialle, joka kiteytyi juutalaisvastaisessa ja vapaamuurariutta vastustavassa retoriikassa (2002) *Alias Finkelstein, Studier i antisemitisk retorik*, Vantaa: Schildts.; Henrik Ekberg (1991) *Führers trogna följeslagare – den finländska nazismen 1932–1944*, Ekenäs: Schildts.

5. Hanski (2006) 36–37; Kuparinen (2008) 281; Ekberg (1991).

6. Kuparinen (2008) 205–210; Juhani Sarsila (1987) *Historian väärennöksiä ja väärentämisen historiaa. Johdatus motiivityypologiseen ajatteluun* (Historiatieteen laitoksen julkaisuja 13), Tampere: Tampereen yliopisto, 67.

7. Sergei Nilus (1919) *Förlåten faller... Det tillkommande världsjälvhärskardömet enligt "Sions vises hemliga protokoll"*, Helsingfors: Enskilt förlag.

8. Hanski (2006) 207–223.

ta Napoleon III:ta vastaan laaditusta poliittisesta satiirista.⁹

Keskenään erimielisten ja jäsenpohjaltaan melko pienten oikeistoradikaalisten liikkeiden vaikutusvallan on arvioitu jääneen vähäiseksi.¹⁰ Tämä ei ole kovin yllättävää, kun ottaa huomioon, miten vähän juutalaisia Suomessa oli. Helsingin, Turun ja Viipurin juutalaisten kohdalla oli vaikea löytää yhteyksiä finanssimaailmaan, akateemiseen tutkimukseen, oikeusinstituutioihin tai suuriin sanomalehtiin, joten kotimaiset esimerkit juutalaisten väitetystä maailmanvalloituksesta jäivät yleensä yksittäisiksi viittauksiksi. Huomionarvoista on se, että vihakulttuuriin perustuvaa, ääriteot hyväksyvää antisemitismia oli myös Suomen ja Ruotsin kaltaisissa maissa, joissa juutalaisväestöä oli sängen vähän.

Paljon vähemmälle huomiolle Suomessa on jäänyt arkipäiväinen, ns. latentti antisemitismi. Suomen juutalaisten historiaa käsittelevissä teoksissa antisemitismi on joko piilotettu rivien väliin tai jätetty kokonaan käsittelemättä.¹¹ Juutalaisiin suhtauduttiin lähtökohtaisesti eurooppalaiselle kulttuurille vieraana elementtinä. Käsitteily juutalaisten erityisyydestä käy ilmi tavasta, jolla *Otavan iso tietosanakirja* vuodelta 1931 määritteli antisemitismin: ”Antiseemiläisyys, valtiollinen liike, jonka tarkoituksena on vastustaa juutalaisten vaikutusta yhteiskunnallisen ja taloudellisen elämän alalla. Kun juutalaiset partikulaarisen uskontonsa ja kansallisen erikoisluonteensa vuoksi tav. pysyvät vieraana, eristyväne aineksena, elivätpä he minkä kansan keskuudessa hyvänsä, on heidän vaikutusvaltansa katsottu terveelliselle, kansalliselle kehitykselle haitalliseksi.”¹²

Määritelmässä silmiinpistävää on oletus, että juutalaisten kohtaamat ongelmat, jopa suoranaisten juutalaisviha, johtui ainakin osin heistä itsestään, juutalaisten tavoista, toiminnasta ja juutalaisille luontaisista ominaisuuksista, toisin sanoen heidän kansallisesta erikoisluonteestaan.

Sarjakuvissa, romaaneissa, sanomalehdissä ja oppikirjoissa toisteltiin käsityksiä, jotka epä-

suorasti, tosin nykylukijan silmissä usein hämmästyttävän peittelemättömästi, toistivat käsityksiä juutalaisista ruumiillista työtä vieroksuvana kansana, jonka erityispiirteitä olivat feminiinisyys, materialistisuus ja viekkaus. Näin juutalaisista muodostettiin raavaiden mutta henkisesti ylevien eurooppalaisten kansojen vastaakohta.¹³ Ote valtiollisen poliisin Valpon raportista vuodelta 1938 kiteyttää, millä tavalla juutalaiset vallitsevassa ajattelussa lokeroitiin:

”Kuten tunnettua juutalaiset jo parin vuosituhaten ajan ovat olleet hajautuneina ympäri maailman, kaikkien mahdollisten kansakuntien sisälle sijoittuneina. Kuitenkin he ovat säilyttäneet erikoisia yhteisiä piirteitä, kuten uskontonsa, jätettä omasta kielestään, ja joukon fyysisiä ja henkisiä ominaisuuksia, jotka yhä edelleen erottavat juutalaiset

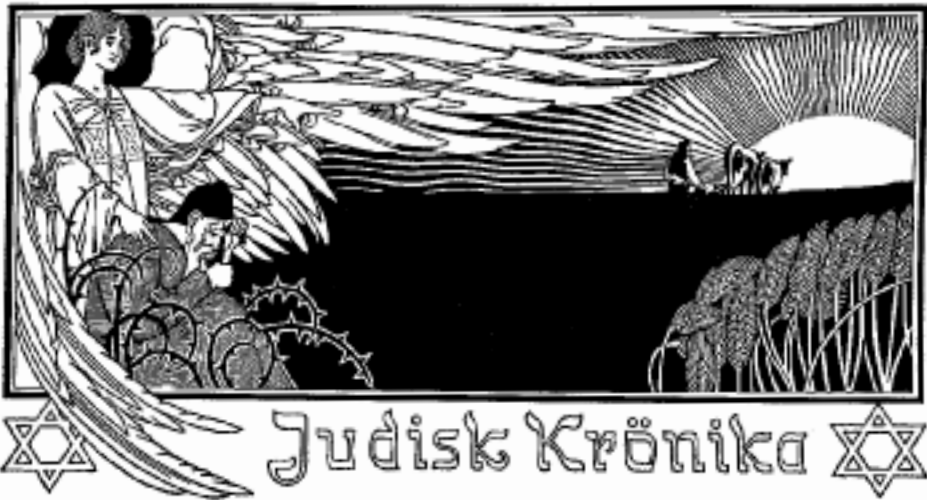
9. Federbusch, Simon (1934) *Sions vises hemliga protokoll i sanningens ljus / Siionin viisaitten salaiset pöytäkirjat totuuden valossa*, Helsingfors/Helsinki: Juutalainen seurakunta/Judiska församlingen.

10. Taimi Torvinen (1989) *Kadimah. Suomen juutalaisten historia*, Helsinki: Otava, 107, 117–118; Hanski (2006) 289–293; Kuparinen (2008) 277–285.

11. Esimerkiksi Santeri Jacobssonin juutalaisten kansallisoikeusprosessia käsittelevä *Taistelu ihmisoikeuksista*, jota voi pitää ensimmäisenä laajempana, julkaistuna Suomen juutalaisten historiana, luo mielikuvan, että juutalaisvastaisuus olisi ollut erityisesti sääty-yhteiskunnan ongelma ja jäänyt autonomian aikaan, Santeri Jacobsson (1951) *Taistelu ihmisoikeuksista*, Jyväskylä: Gummerus, 415. Taimi Torvisen *Kadimah. Suomen juutalaisten historia* sivuaa juutalaisvastaisuutta eri yhteyksissä. Hänen käsittelyssään juutalaisvastaisuuteen viitataan erilaisiin aikakausiin liittyvinä ongelmina tai vaikeuksina, ja sitä ei sen kummemmin arvioida tai suhteuteta mihinkään.

12. *Otavan iso tietosanakirja*, ensimmäinen osa a–Bewick, (1931), Helsinki: Otava. Hakusana ”antisemiitti”, kirjoittajat prof. Arthur Hjelt sekä prof. A. F. Puukko. Teksti jatkuu kertoen antisemitististen poliittisten liikkeiden historiasta ja taustahenkilöistä sekä kuvailee, miten nämä paikoin ovat pyrkineet poistamaan juutalaisten vaikutuksen esimerkiksi Vanhasta Testamentista.

13. Kattava esitys antisemitistisestä diskurssista ks. Lars Andersson (2000) *En jude är en jude är en jude...Representationer av ”juden” i svensk skämtpress omkring 1900–1930*, Lund: Nordic Academic Press.

"Getosta kohti Sionia". Israel-Jakob Schurin toimittaman Judisk Krönika -lehden tunnus, joka oli mukaelma Ephraim Moses Lilienin tunnetusta teoksesta Von Ghetto nach Zion.

niistä kansakunnista, joiden keskuudessa he elävät ja toimivat. Jo luetellut seikat ja näistä varsinkin uskonto sekä siihen suoranaisesti liittyvän kiihkeä kansallistunto, lienevätkin juuri tekijöitä, jotka ovat saaneet juutalaiset juutalaisina pysymään. Tämä seikka taas liittyen siihen, että juutalaiset ovat hajaantuneet ympäri maailman, ja toiseksi siihen, että he kaikkialla maailmassa vaikuttavat pääasiallisesti kaupan ja teollisuuden aloilla – johon seikkaan on löydettävissä omat syynsä ja aiheensa – on saanut aikaan sen, että juutalaiset ajoittain ovat valloittaneet johtavan aseman maailman kaupassa ja teollisuudessa ja käsiinsä valtavan osan maailman kapitaalista. Näin oli vanhana aikana, keskiaikana ja näin on ollut uutena aikana. Tätä juutalaisten tunkeutumista taloudellisella alalla johtavaan asemaan on kuitenkin aina seurannut reaktio muiden kansakuntien taholta. Reaktion aiheuttajana ei tietenkään ole ollut mainittu seikka yksinomaan, vaan pohjimmaisena syynä on aina ollut viha, jonka juutalaisten luonteenomaisuudet, ennen kaikkea synnyynnäinen ja ammatin edelleen kehittämä viekkaus ja petollisuus, ja heidän sulkeutunut, 'salaperäinen', omakeskeinen ja kansainvälinen elämänsä ja toimintansa, on heittä vastaan muissa kansakunnissa herättänyt."¹⁴

Vaikka juutalaisten vieroksunta on ilmiö, jota on esiintynyt jo antiikin ajoista asti, uskonnollisen antijuutalaisuuden ja modernin antisemitismin välillä on selkeä ero. Edellisessä juutalaisuuteen liittyvät ongelmat kiteytyivät uskonnolliseen maailmankuvaan. Juutalaisia syrjittiin, ja he olivat nimenomaan "toisia" suhteessa kristilliseen maailmaan. Karkeasti voi sanoa, että tie toiseksi oli käynyt lankeemuksen kautta: juutalaiset olivat kyllä Raamatun pyhä ja valittu kansa, eräänlainen kansakunnan prototyyppi, mutta tämä liitto oli katkennut, kun juutalaiset eivät olleet hyväksyneet Jeesusta vapahtajakseen. Vähitellen moderniin poliittiseen nationalismiin vakiintui käsitys, jonka mukaan kristilliset kansallisvaltiot olivat syntyneet ja kehittyneet Jumalan tahdosta, ja ne olivat siten kaikki Jumalan valittuja kansoja.¹⁵

Toisin kuin uskonnollinen juutalaisvastaisuus, moderni antisemitismi perustui aikansa tieteelliseen maailmankuvaan. Moderni rasismi lainasi

14. Juutalaisista ja ns. juutalaiskysymyksestä 20.12.1938, EK-VALPO, XV A2, Kansallisarkisto.

15. Yuri Slezkine (2004) *The Jewish Century*, Princeton: Princeton University Press, 44–45.

tieteen kielestä metaforia, joiden mukaan juutalaisia saatettiin verrata syöpäkasvaimiin tai puutarhan satoa uhkaaviin tuholaisiin. Juutalaiset, romanit ja muut ei-toivotut ryhmät rapauttivat, levisivät ja lopulta tuhoaisivat yhteiskuntaa samalla tavalla kuin syöpäsolut vähitellen tuhoavat terveen ruumiin, siksi yhteiskunnalle epäkelvot yksilöt oli tuhottava keinoja kaihtamatta yhteisen edun nimissä.¹⁶ Kuten puutarhuri ei pohdi, onko rikkakasvi hyvä vai paha, ei isänmaata rakastavan kansalaisen tullut pohtia, onko juutalainen hyvä vai paha, vaan miettiä, mitä vaaraa juutalaiset aiheuttavat kansakunnalle.

Käytännössä eroa esimoderniin uskonnolliseen juutalaisvastaisuuteen ja moderniin antisemitismiin ei voi tehdä. Kyseessä on jatkumo, jossa vanhat, jopa ikiaikaiset teemat, saavat uusia muotoja. Esimerkiksi kirkon keskiajalla luomaa käsitettä vaeltavasta juutalaisesta tai romanista, joka rangaistuksena Jeesuksen hylkäämisestä joutui ikuisesti kiertämään maattomana paikasta toiseen, sovellettiin 1800-luvun lopulla kehitetyssä rotujaattelussa uudella tavalla: enää ei puhuttu Jumalan rangaistuksesta, vaan rotujen ”luonnollisesta” kehitymisestä. Vaeltavat, hajallaan ja ilman omaa isänmaata elävät kansat, kuten juutalaiset ja romanit, olivat epärotuja, vaarallisia sekoituksia, jotka siksi uhkasivat sisältä päin rapauttaa kansallisen järjestyksen. Selkeä ero pelkän kristillisen juutalaisvastaisuuden ja modernin rasismien välillä on se, että juutalainen pystyi luopumaan synneistään luopumalla uskonnostaan, mutta ”väärä rotu” oli synyperäinen ominaisuus, jota ei voinut muokata.

Juutalaisten ”ikuista” ulkopuolisuutta on selitetty kontaktiteorioilla, joissa antisemitismi ja rasismi perustellaan ihmisryhmien välisellä vieraudenpelolla. Juutalaisiin on suhtauduttu viroksuen, koska heitä ei tunnettu ja koska heillä oli erilaiset tavat, uskonto ja kulttuuri.¹⁷ Modernin antisemitismin nousun suhteen kontaktiteorioiden selitysvaikutus on heikko. Juutalaisvastaisuuden nousu liittyi täysin päinvastaiseen kehitykseen, jossa juutalaisyhteisöjen ja valtaväestön

väliset erot vähenivät, ja mitään objektiivisia kielteen, tapoihin, pukeutumiseen, koulutustasoon, poliittisiin mielipiteisiin tai muihin seikkoihin liittyviä ulkoisia juutalaisia erityispiirteitä oli vaikea löytää.¹⁸

Taloushistorioitsija Rita Bredefeldt on kuvannut Länsi-Euroopan keskiluokkaisten juutalaisten itseymmärrystä sivistysihanteen käsitteen avulla. Assimiloituneet juutalaiset hakivat olemassaolon oikeutusta pyrkien sopeutumaan ja menestymään kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla mahdollisimman hyvin, mielellään vielä hieman valtaväestöä paremmin.¹⁹ Kirjallisuustieteilijä Yuri Slezkine menee vielä pidemmälle: juutalaiset eivät tavoitelleet koulutetun, kansallista kieltä ja kirjallisuutta täydellisesti hallitsevan kaupunkilaisen keskiluokan asemaa, vaan he monin paikoin käytännössä muodostivat ja loivat koko modernin eurooppalaisen urbaanin keskiluokaisen sivistyneistön. Todennäköisin lukija venäläiselle, saksalaiselle tai unkarilaiselle kaunokirjallisuudelle oli kansallista kieltä ja kulttuuria rakastava juutalainen.²⁰ Maissa, joissa oli näkyvä juutalaisväheneminen, monelle antisemitiksi julistautuneelle ongelma oli nimenomaisesti se, että juutalaiset olivat anastaneet ”heidän” kielen ja kulttuurinsa. Tällöin muun muassa saksankielisellä alueella laajalti tapahtuneet nimenvaihdot, joissa juutalaiset olivat kääntäneet ja

16. Zygmunt Bauman (2000) 'Modernity, Racism, Extermination', teoksessa Les Back & John Solomons (toim.) *Theories of Race and Racism. A Reader*, London – New York: Routledge Readers of Sociology, 219–220.

17. Eero Kuparinen (2004) 'Onko antisemitismi ikuista?', *Historiallinen Aikakauskirja* 2, 192–194.

18. Laajemmin esimerkkejä siitä, miten juuri erojen häveneminen kiihottaa vihaan ks. Anton Blok (2001) *Honour and Violence*, Cambridge, UK: Polity; Oxford: Malden MA: Blackwell, 115–135, antisemitismistä erityisesti sivuilla 131–132. Juutalaisen keskiluokan patriottisuudesta esim. Slezkine (2004) 67–75.

19. Rita Bredefeldt (2008) *Judiskt liv i Stockholm och Norden. Ekonomi, identitet och assimilering 1850–1930*, Stockholm: Stockholms Förlag, 33.

20. Slezkine (2004) 51, 67–75, 127.

muuttaneet sukunimiänsä saksalaisiksi, olivat antisemitistisille liikkeille osoitus juutalaisten kierosta yrityksestä sulautua saksalaisiin. Saksassa kansallissosialistien ensimmäisiä toimenpiteitä valtaantulonsa jälkeen oli kieltää juutalaisten nimien vaihtaminen ”arjalaisiksi”.²¹ Juutalaisten rikos oli liiallinen sopeutuminen ja sekoittuminen valtaväestöön, ei heidän erilaisuutensa.

Juutalaisten nimenvaihdot pantiin merkille myös Suomen äärioikeiston antisemitistisessä lehdistössä eikä niitä pidetty osoituksena sopeutumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan, vaan epäreiluna soluttautumiskeinona. Kansallissosialistinen *Uusi Eurooppa* -lehti kirjoitti:

”Suomen juutalaiset ovat taas viime aikoina alkaneet muuttella sukunimiään. Niinpä Uudenmaan lääninhallitus on tammikuussa 1943 vahvistanut seuraavat nimenuutokset: [...] Leffkovitsch – nyttemin Keini [...]. Tämä ei ole mikään uusi ilmiö juutalaisten keskuudessa sen enempää Suomessa kuin muissakaan maissa. Voidakseen paremmin kätkeytyä juutalaisiin, varsinkin heidän omiusten ja yleiselle käytännölle vieraiden liiketapojensa vuoksi kohdistuneelta arvostelulta, he ovat pyrkineet verhoutumaan enempi ’kansallisten’ nimien suojaan.”²²

Pieniä radikaaliryhmittymiä lukuun ottamatta Suomessa oikeiston päiväihollinen sotien välisessä Suomessa oli Neuvostoliiton takia kommunismi, eivät juutalaiset. Merkittävämpien oikeistolaisten kansallismielisten järjestöjen, kuten Akaatemisen Karjala-Seuran, Suomalaisuuden Liiton, suojeluskuntien ja lapuanliikkeen, kamppailun kohteena oli suomen kielen asema ruotsin kieltä vastaan sekä antikommunismi, ei juutalaisuus. Peittelemätöntä rasistista kiihotusta kohdistui sotienvälisenä aikana erityisesti venäläisiin.²³ Kuitenkin samaisille järjestöille ja liikkeille juutalaisuus näyttäytyi kansainvälisenä ongelmana, joka teki juutalaisvastaisuudesta muualla Euroopassa ymmärrettävän, jopa hyväksyttävän. Vaikka juutalaisuutta ei oikeistopiireissä yleises-

ti nimetty Suomen ensisijaiseksi ongelmaksi, oikeistolaisten liikkeiden näkemien uhkien, kuten kommunismin, takana väikkyi epämääräinen kansainvälinen juutalaisuus.²⁴

Yhtä oleellista kuin rasismin ja antisemitismin sävyjen voimakkuuden arviointi erilaisten aitosuomalaisten oikeistojärjestöjen jäsenistön keskuudessa ja juutalaisvastaisia artikkeleita lukevan yleisön mahdollisia reaktioiden pohtiminen, on kysyä, miten suomenjuutalaiset kokivat 1930- ja 1940-luvun ilmapiirin ja miten he toimivat? Helsingin juutalaisessa seurakunnassa tehdyissä nimenvaihdossa yhdistyvät molemmat puolet: sekä yksittäisten henkilöiden reaktiot että seurakunnan tavoitteet.

Helsingin juutalaisten sukunimet ja nimireformi vuosina 1933–1944

Autonomian aikana aina vuoteen 1917 asti Suomessa asuvat juutalaiset olivat virallisesti kirjoilla Venäjällä, koska Suomi ei monista aloitteista ja vuosikymmeniä kestäneistä keskusteluista huolimatta myöntänyt juutalaisille kansalaisoikeuksia. Juutalaisten asuminen Suomessa perustui eripituisiin oleskelulupiin, jotka olivat useimmiten kytköksissä Suomessa tapahtuneeseen armeijapalvelukseen Venäjän joukoissa.²⁵ Poikkeuksen muodostivat muutamat henkilöt, jotka kääntyivät kristinuskoon ja saattoivat tätä kautta saada Suomen kansalaisuuden.²⁶

21. Saul Friedländer (2008) *The Years of Persecution: Nazi Germany and the Jews 1939–45*, Tel Aviv: Phoenix, 27, 34–35, 125.

22. ’Juutalaiset muuttavat sukunimiään’, *Uusi Eurooppa* 13 (1943).

23. Outi Karemaa (1998) *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917–1923*, Helsinki: SKS 39.

24. Forsgård (2002) 47–69.

25. Tapani Harviainen (1998) ’Juutalaiset Suomessa’, teoksessa Tapani Harviainen & Karl-Johan Illman (toim.) *Juutalainen kulttuuri*, Helsinki: Otava.

26. Viipurista tiedetään pari tapausta, joissa juutalainen kääntynytään otti suomalaisen nimen, *Weikaim* > *Veikkanen*, *Kuschakoff* > *Kuschak* > *Kuusakoski*. Jukka Harti-

Vaikka juutalaisia sotilaita perheineen oli elänyt isommissa varuskuntakaupungeissa 1830-luvulta lähtien, määräytyi Suomessa syntyneiden juutalaisten virallinen kotipaikkakunta vuoteen 1918 asti isän, isoisän tai aviopuolison mukaan. Nimenvaihdon olisi näin ollen mitä ilmeisimmin täytynyt tapahtua Venäjällä, joidenkin tapauksessa 1 000 kilometrin päässä Novgorodissa.

Kansalaisoikeuksien myöntämisen jälkeen jokainen Suomessa asuva juutalainen perhe joutui erikseen anomaan kansalaisuutta, ja tässä yhteydessä nimenmuutos olisi voinut olla mahdollinen jo 1920-luvun alkupuolella. Näin ei kuitenkaan tehty, vaan 1930-luvulle asti Helsingin juutalaiset sukunimet olivat pääosin perinteisiä aškenasijuutalaisten nimiä. Juutalaisuuteen perehtymättömälle nimet vaikuttivat pääosin saksalaisilta tai venäläisiltä. Onkin syytä korostaa, että yksin sukunimen perusteella ei useinkaan voi päätellä, oliko henkilö juutalaistaustainen vai ei. Helsingin juutalaisen seurakunnan vuonna 1930 julkaiseman osoitekalenterin perusteella voi karkeasti arvioida, että sukunimistä noin 43 % oli germaanisvaikutteisia, 34 % oli slaavilaistaustaisia ja kolmisen prosenttia oli hepreankielisiä.²⁷ Loput nimistä on johdettu paikannimistä tai etunimistä, esimerkiksi Gordin (< Grodno, kaupunki Valko-Venäjällä), Gindin (< Hinde), Hanin (< Khana, Hanna).²⁸ Kaksi sukunimeä, Gurari ja Schoham, vaikuttavat uusilta. Molemmat perheet olivat muuttaneet Suomeen vasta hiljattain ja mahdollisesti vaihtaneet nimensä sitä ennen.

Monilla Helsingin juutalaisista nimistä on selvä saksankielinen merkitys, esimerkiksi Ancker, Blankett, Hertig, Fuchs, Obstbaum, Stiller. Germaanisvaikutteisia nimiä olivat esimerkiksi Gumpfer, Leinson, Kleiman, Maisenstein, Wagenheim, Rosenthal.²⁹ Joskus saksankielisten nimien kirjoitusasussa on vaikutteita muista kielistä, esim. nimessä Herc (vrt. Herz) näkyy puolan ortografian vaikutus. Myös jiddišin ääntämys saattoi näkyä nimessä, esim. Wainstein [vainštein], vrt. Weinstein [vainštain].

Esimerkkeinä slaavilaistaustaisista nimistä mainittakoon Matsoff, Poljakow, Nemeschansky, Chalupovitz, Radzewitsch, Orscholik, Rutschko.³⁰ Osalla on selvä merkitys venäjässä tai muussa slaavilaisessa kielessä, kuten nimissä Jallowitsch (kataja), Skurnik (nahkuri) tai Sribnik (hopeakolikko). Monet länsislaavilaiset nimet eivät vaikuta leimallisesti ”venäläisiltä”, esim. Kruk (korppi), Kaffka (naakka), Smolar (tervaaja).

Slaavilaisvaikutteisista nimistä huomattava määrä on patronyymeistä johdettuja sukunimiä, kuten Abramowitsch eli Abrahamin poika, Hirschowitsch eli Hirschin poika, Jankeloff eli Jankelin (Jaakobin) poika, Leibowitsch eli Leibin poika, Schlimowitsch eli Schleimen (Salomonin) poika. Venäläisessä yhteiskunnassa yleiset patronyymit on luultavasti omaksuttu armeijapalveluksen aikana 1800-luvulla.

Hepreankielisiä nimiä ovat esimerkiksi Kahan (pappi) ja Kamtzan (saita). Rajatapauksina mainittakoon sellaiset nimet kuin Katz (lyhenys sanoista *kohen tsedek*, pyhä pappi) ja Schur (härkä tai muuri), jotka näennäisesti vaikuttavat saksalaisilta, mutta jotka heprealaisin kirjaimin kirjoitettuna osoittautuvat etymologialtaan hepreankielisiksi.

Ruotsinkielisessä yhteisössä juutalaisten sukunimien ääntäminen mukautui ruotsinkielen sääntöjä noudattavaksi. Esimerkiksi Skurnik [skɤrnɪk], Knaster [knastär], Furman [fɤrman], Geronik [geru:nɪk]. Myös sanan paino saattoi

kainen (1998) 'Viipurin juutalaisen yhteisön vaiheita', teoksessa E. Kuujo (toim.) *Viipurin juutalaisen kirjallisuusseuran toimitteita 13*, Helsinki: Viipurin suomalainen kirjallisuusseura, 54, 67.

27. *Judisk årsbok för Finland 5690–1930*.

28. Nämä nimet päättyvät yleensä päätteisiin *-in/ tai -kin*. Juutalaisten nimien alkuperästä ja etymologiasta ks. Heinrich W. Guggenheimer & Eva H. Guggenheimer (1992) *Jewish Family Names and Their Origins: An Etymological Dictionary*, [Hoboken, Nj]: Ktav Publishing House.

29. Tyypillisiä päätteitä näille nimille ovat: *er, -son, -man, -stein, -heim, -thal*.

30. Tyypillisiä päätteitä näille nimille ovat: *-ov/-ow/-off, -sky/-ski, -vitsch/-witsch/-vitz, -nik* ja *-ko*

muuttua, kuten nimen Göhlin [jélin] kohdalla > [jelín]. Muutaman nimen kohdalla ortografiaa modifioitiin helpommaksi ääntää, esimerkiksi Gutferd > Guthwert, Nadvornik > Nadbornik. Sen sijaan viranomaisyhteyksissä tehtyjä foneettisia, ruotsin kielen sääntöjä noudattavia muotoiluja, esimerkiksi Rånck (< Rung), Sjöman (< Scheiman), juutalaiset perheet eivät ottaneet käyttöön.

Ensimmäisenä nimensä vaihtoivat muusikot ja viihdetaitelijat, jotka jo 1920- ja 1930-luvun taitteessa omaksuivat suomalaisen kuuloisia taitelijanimiä. Laulaja Nina Rubanovitsch esiintyi juutalaisen seurakunnan ulkopuolella nimellä Nina Ronni. Laulaja Isaac Skurnik levytti nimellä Aarne Vianto. Hanna Leffkowitzsch (o.s. Schmulowitsch) sulautui Suomi-filmien 1930-luvun kaunottariin paremmin nimellä Hanna Taini. Tainin avionimi Leffkowitzsch muutettiin myöhemmin Lefkoksi.

Varsinaisesti sukunimien vaihto alkoi vuonna 1933 (taulukko 1). Vaikka sukunimiä vaihdettiin tästä eteenpäin läpi koko tarkastelemamme ajanjakson, oli nimenvaihdoissa kaksi piikkiä: erityisesti nimiä vaihdettiin vuosina 1935–1936 ja jatkosodan vuosina 1941–1942.

Taulukko 1:

Juutalaisten nimenvaihdot Helsingissä 1933–1944

Vuodet	Vaihdettuja nimiä
1933–1934	2
1935–1936	10
1937–1938	3
1939–1940	5
1941–1942	10
1943–1944	4
Yhteensä	34

Lähteet: *Judisk Årsbok för Finland 5690–1930, Helsingfors: Oy Surdus Ab, Meliza Amityn sukututkimustietokanta www.amitys.com (käytetty 1.1.2007–30.9.2010), Helsingin juutalaisen seurakunnan hallintoneuvoston pöytäkirjat 1933–1944, Suomen juutalaisten arkisto 40–41, Kansallisarkisto.*

Nimenmuutosten alkaminen juuri vuonna 1933, samana vuonna kuin Hitler nousi valtaan Saksassa, saa pohtimaan, miten juutalaisvastainen ilmapiiri vaikutti Suomessa. Antisemitismin nouseminen osaksi Saksan virallista politiikkaa heijastui Suomeen juutalaisvastaisen materiaalin julkaisemisen lisäksi myös muilla tavoin. Kansalaisyhteisöjen myöntämisen jälkeen juutalaiset nuoret olivat hakeneet ja päässeet reserviupseerikouluun. Puolustusvoimissa tapahtui tässä suhteessa linjanmuutos vuonna 1933, ja vuosikymmenen loppuun mennessä juutalainen eteni reserviupseeriksi vain poikkeustapauksessa.³¹ Myös urheilun alalla syrjittiin juutalaisia, esimerkiksi jotkut urheiluseurat eivät ottaneet jäsenikseen juutalaisia.³² Luonnollisesti myös nimien vaihtamisen ajoittuminen jatkosodan aikaan, jolloin Suomi oli liittoutunut Saksan kanssa, herättää huomiota. Tässä vaiheessa juutalainen seurakunta otti virallisesti kantaa siihen, minkälaisia periaatteita nimen valinnassa tuli noudattaa. Vuosina 1935 ja 1936 tapahtuneet nimenvaihdokset kytkeytyivät myös valtakunnalliseen sukunimien suomalaistamiskampanjaan.

Fennomaaniaktivisteja, jotka rakensivat myyttiä muinaisesta, unohduksiin painuneesta suomalaisten heimoveljien yhtenäiskulttuurista, innosti kansallismielinen kieliliikehdintä varsinkin Unkarissa, mutta myös Tšekissä ja Slovakiassa, joissa toteutettiin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkuvuosina laajoja nimenvaihtokampanjoita. Näissä, samoin kuin Baltiassa kyseessä oli pääasiassa saksankielisten nimien vaihtamisesta kansallisiin kieliin.³³ Ensimmäisen

31. Kuparinen (2008) 284; Max Jakobson (1999) *20. vuosisadan tilinpäätös.1. Väkivallan vuodet*, Helsinki: Otava, 186–187.

32. Henrik Meinander (1998) 'Bilingual Sportsmen: Swedish-Speaking Sports Culture in Inter-war Helsinki', *The International Journal of the History of Sport* 3 (418–427) 422.

33. Sirkka Paikkala (2004) *Se tavallinen Virtanen. Suomalaisen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921*, Helsinki: SKS, 117–119.

kerran nimenmuutokset Suomessa toteutettiin massatapahtumana Snellmanin 100-vuotispäivänä vuonna 1906.³⁴ Sen jälkeen nimien suomalaistamistoiminta keskittyi pääasiassa suomalaisen nimistön tutkimukseen ja luomiseen, kunnes 1930-luvulla ruotsinkielisten ja muiden ”muukalaisiksi” katsottujen sukunimien muuttaminen suomenkieliseksi nousi jälleen keskeiseksi osaksi Suomalaisuuden Liiton toimintaa yliopiston suomalaistamisen ja heimotyön ohella. Liitto julkaisi säännöllisesti nimioppaita sopivista suomalaisista nimistä ja järjesti nimiasiamiehiä hoitamaan vaihtoon liittyviä muodollisuuksia.

Toiminta huipentui nimenvaihtokampanjaan 1935, joka Kalevalan 100-vuotisjuhlan merkeissä nimettiin suureksi kansallisen kulttuurin riemuvoodeksi. ”Suurnimenmuutolla” Suomalaisuuden Liitto organisoi ”tärkeän ja pysyvän jäljen jättävän osan riemuvouden vietosta”.³⁵ Vuosina 1934–1936 nimenmuuton helpottamiseksi laadittiin muutosprosessia nopeuttava poikkeuslaki, Lex Heiskanen.³⁶ Ilmeisesti aika lailla lioiteltujen aikalaietietojen mukaan poikkeuslain seurauksena tehtiin 58 000 sukunimen muutosta ja arviolta 100 000 suomalaista muutti ”muukalaiset nimet” suomalaiseen muotoon, ”kotoperäisiksi nimiksi”.³⁷

Ruotsinkielisten nimien lisäksi erityisesti venäläisiin nimiin kohdistui paineita. Vienan Karjalassa oli järjestetty nimenmuutoskampanja venäläisten nimien suomalaistamiseksi vuosina 1919–1920.³⁸ Jatkosodan aikana Suomalaisuuden Liitto julkaisi nimioppaan Itä-Karjalan asukkailla tarkoituksena ”antaa opastusta itäkarjalaisille uuden sukunimen ottajille ja siten osaltaan edistää itäkarjalaisen heimon lähentymistä ja liittymistä muuhun Suomeen”.³⁹ Suomalaisuuden Liiton itäkarjalaisille tekemän nimioppaan mukaan ensisijaisesti tuli ottaa käyttöön vanha suomalainen nimi, mikäli se tunnettiin (esim. Timojeff > Timonen). Silloin kun näin ei voinut toimia tuli ”muukalainen nimi mukailta suomalaistyyppiseksi” (esim. Maksimoff > Maksimainen) tai joissain tapauksissa suomalaistaa nimi kääntämällä

se. Opas antoi myös suositusjärjestyksen, jonka mukaan ensisijaisesti tuli suosia nen-loppuisia itäsuomalaistyyppisiä nimiä tai lyhyitä karjalaiseen ympäristöön sopivia nimiä. Sen sijaan länsisuomalaisia nimiä ei suositeltu itäkarjalaisille.

Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, minkälaisia juutalaisia nimiä Helsingissä vaihdettiin vuosina 1933–1944. Kuten taulukossa 2 näkyy, suurin osa vaihdetuista nimistä oli slaavilais- ja balttilais- ja germaanista perua (taulukossa kursivoidut nimet), muuten kaikki vaihdetut nimet kuulostavat venäläisiltä.⁴⁰

Saksalaiset nimet koettiin mahdollisesti alkuperäisimmiksi juutalaisiksi nimiksi, toisin kuin slaavilaiset nimet, joista osa oli omaksuttu vain muutamaa sukupolvea aikaisemmin Venäjän armeijassa. Saksankielisiin nimiin liittyi tietty prestiisi. Ne assosioitiin Keski-Eurooppaan ja saksalaiseen kulttuuriin. Nimiä saatettiin jopa ääntää balttisaksan korostuksella, esimerkiksi Weinstein [väinštäin], Manteuffel [mantöüf].⁴¹ Koska Suomen juutalaisyhteisöt olivat niin pieniä, on mahdollista, että tiettyjä nimiä ei Suomessa yleisesti yhdistetty juutalaisuuteen, vaan ainoastaan ulkomaalaiseen taustaan. Saksalaiset nimet miellettiin hienoiksi ja keskieuroppalaisiksi, venäläiset nimet ”ryssien” nimiksi. Kuitenkin Helsingissä, Turussa ja Viipurissa, joissa juutalaiset

34. Paikkala (2004) 514–519.

35. ’Nimenmuuttotoiminta’, *Suomalainen Suomi* 2 (1936) 130.

36. Paikkala (2004) 525. Voi olettaa, että poikkeuslaki innoitti monet suomalaiset vaihtamaan nimensä, esim. ottamaan käyttöön vanhan tyttönimensä, ilman erityisiä ideologisia syitä.

37. Paikkala (2004) 87, 104.

38. Paikkala (2004) 524.

39. Hannes Teppo (1942) *Itäkarjalaisten nimiopas* (Suomalaisuuden liiton nimiopas n:o 6), Helsinki: Suomalaisuuden liitto.

40. Nimi Gornitz on rajatapaus, sillä etymologisesti sana on germaaninen mutta päätteen puolesta se kuulostaa venäläiseltä.

41. Simo Muir (2004) 197.

yrittäjät näkyivät katukuvassa, tiedettiin kyllä yleisesti, mitkä kaupoista olivat ”juutalaisia”. Monet juutalaisten yritykset toimivat yksinkertaisesti omistajiensa nimellä, mikä ylipäänsä oli

Taulukko 2:

Helsingissä vuosina 1933–1945 vaihdetut juutalaiset sukunimet

Helsingissä vuosina 1933–1939 vaihdetut juutalaiset sukunimet:

Gornitz	> Gorni
Hirschowitz	> Haras
Jakobowitsch	> Jaarte/Jården
Jankeloff	> Jaari
Kantorowitsch	> Karmi
Klimscheffsky	> Kiias
Konikoff	> Karno
Krapifsky	> Karnila
Leffkowitsch	> Lefko
Mordchelewitsch	> Maimon
Nadbornik	> Neiri/Nodén
Nemeschansky	> Neimo
Schlimowitsch	> Kamras
Seligson	> Seleste
Skurnik	> Serno/Sarmu

Helsingissä vuosina 1940–1945 vaihdetut juutalaiset sukunimet:

Abramovitz	> Raamo
Besprosvanni	> Vanni
Casulkin	> Keini
Jakobovski	> Jakobi
Jankeloff	> Jaavamo
Klimscheffsky	> Katro
Krapifsky	> Kapri
Manulkin	> Manuel
Matsoff	> Matso
Mirmowitsch	> Miramo
Nemeschansky	> Nemes
Orscholik	> Orvomaa
Rosenthal	> Uulas
Savlansky	> Saave
Waprinisky	> Wardi
Wischegrodsky	> Wilky

Lähteet: Helsingin juutalaisen seurakunnan hallinto-neuvoston pöytäkirjat 1933–1944, Suomen juutalaisten arkisto 40–41, Kansallisarkisto; Meliza Amityn sukututkimustietokanta www.amitys.com (käytetty 1.1.2007–30.9.2010).

yleisempää vielä sotienvälisenä aikana, mutta viittaa siihen, etteivät yrittäjät kokeneet juutalaisia nimiään lainkaan ongelmallisiksi.⁴²

Osin kyse saattoi olla arkisista käytännön ongelmista. Autonomian aikaan venäläiset nimet ja venäjänkieli olivat tavallisia ainakin suuremmissa suomalaisissa kaupungeissa. Tilanne muuttui itsenäistymisen jälkeen. On selvää, että venäjää taitamattomien viranomaisten kanssa on helpompi asioida lyhyellä, suomenasuisella nimellä. Eräs nimenvaihdon tehnyt antoi syyksi nimenomaan pitkän ja vaikeaselkoisen venäläisen nimen (Besprosvanni).⁴³ Uusi nimi (Oiri) ratkaisi tämän ongelman. Ennen kaikkea nimenvaihdossa näkyi yhteiskunnan läpäisy venäläisviha. Venäläisvastaisen ilmapiirin vuoksi venäjänkieliset juutalaiset Helsingissä alkoivat välttää venäjän käyttöä julkisilla paikoilla.⁴⁴ Venäjän juutalaisuus liitettiin hanakasti radikaaliin ja sosialismiin. Juutalaisten kannalta ongelma oli erityisesti bolševismien pelko, koska nimenomaan ”juutalaisbolševikeilla” uskottiin olevan ylivalta Neuvostoliiton johdossa.⁴⁵ Erityisesti äärioikeistossa esiintyi toistuvasti väite kommunismin juutalaisesta syntyperästä. Myös oikeistolaisen papiston piirissä juutalaiset yhdistettiin bolševikkeihin.⁴⁶ Juutalaisten sukunimien vaihdossa yksittäiset perheet näyttävät siis reagoineen venäläisvastaiseen ilmapiiriin ja halunneen eroon venäläisen kuuloisesta sukunimestä.

Uudet juutalaiset sukunimet muistuttavat toisiaan hämmästyttävän paljon: Raamo, Jaavamo, Miramo, Neimo, Saave, Seleste, Sarli, Sarmu,

42. Laura Ekholm (2005) 'Heikinkadun juutalaiset vaatekauppiat: juutalaiset tekstiilialan yrittäjät 1900-luvun alun Helsingissä' teoksessa Antti Häkkinen & Panu Pulma & Miika Tervonen (toim.) *Vieraat kulkijat – tutut talot: näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*, Helsinki: SKS.

43. Haastattelu Helsingissä 25.4.2004, Viipurissa 1920-luvulla syntynyt nainen.

44. Simo Muir (2004) 169.

45. Hanski (2006) 147–159; Forsgård (2002).

46. Hanski (2006).

Keini. Ne on tavalla tai toisella johdettu alkuperäisen nimen kantaosasta, usein pudottamalla slaavilaiset päätteet pois. Suomalaiseen ääntämiseen sopivat pitkät vokaalit, diftongit ja päätteet. Samaan aikaan nimet sopivat myös ruotsin kieleen. Näyttäisi siltä, että syntyi eräänlainen kollektiivinen käsitys siitä, millaisen nimen ottaminen oli suotavaa.

Kiinnostavaa on, että osa venäjänkielisten muuttamista sukunimistä oli hyvin samankaltaisia, esimerkiksi Skvotrsow > Seere, Sotikov > Soreli, Barsokewitsch > Raamo, Pavloff > Pavlo.⁴⁷ Sekä juutalaisilla että venäläistäustaisilla uusi suomalaiseen äänneasuun sopiva nimi säilyttää jotain vanhasta ja muodostaa ikään kuin oman nimiperinteen suomalaisten sukunimien rinnalle.

Vaikka nimet sopivat suomalaiseen ääntämykseen, osalla nimistä on ainakin näennäinen hepreakielinen merkitys, joka tulee esiin nimen ulkoasussa, kun se on kirjoitettu heprealaisin kirjaimin. Esimerkiksi Jaari (Metsälä), Neiri (Valonen), Matso (Leipänen), Wardi (Ruusunen), Jakobi (Jaakkola). Nimenvaihdon jälkeen yleistyttyä 1940-luvulla juutalainen seurakunta laati oman nimioppaansa. Sitä tarkastelemalla selvittää juutalaisten nimienvaihdon toinen, juutalaisen seurakunnan johdon hyväksymä tavoite. Se ei ollut juutalaisista nimistä luopuminen, vaan uudenlaisen juutalaisuuden luominen.

Uudet juutalaiset nimet ja nyky-heprean mukainen nimiopas

Tavallisesti nimenvaihtoprosessi oli kolmivaiheinen: nimenuuttaja otti lakimiehensä tai nimenvaihtokampanjoiden aikaan erityisen nimenvaihtoasiamiehen kautta yhteyttä läänin maaherraan ja ehdotti yhtä tai useampaa vaihtoehtoa uudeksi sukunimekseen. Maaherranvirasto lähetti nimiehdotuksen edelleen tarkastettavaksi joko Suomen sukututkimusseuralle tai Geneologiska samfundetille nimeä vaihtavan henkilön äidinkielen mukaisesti. Lisäksi maaherranvirastolta lähti tieto poliisille. Poliisi toimitti

muutosehdotuksen edelleen seurakunnalle, jolloin juutalaisten tapauksessa asia tuli juutalaisen seurakunnan käsiteltäväksi.

Suomen sukututkimusseuran tehtävä oli tarkastaa, että haluttu uusi nimi ei ollut suojattu. Lisäksi se saattoi hylätä nimen epäasianmukaisena tai kiellenvastaisena. Sukututkimusseura oli ainakin ajoittain hanakka vastustamaan sellaisia nimiä, jotka sisälsivät suomen kielelle harvinaisia kirjaimia.⁴⁸ Juutalaisille sellaiset nimet kuin Gorni tai Wardi, hyväksyttiin. Tässä suhteessa seuran asiantuntijoiden ote näyttäisi juutalaisten ja venäjänkielisten kohdalla olleen höllempi, koska suomen kielelle harvinaisia tai vieraita konsonantteja ei muuten suosittu sukunimissä ”suomen kielen vastaisena”.

Nimenmuutosehdotukset hyväksyttiin perhekunnittain juutalaisen seurakunnan hallintoneuvoston kokouksissa. Neuvoston jäsenillä oli siis mahdollisuus joko hyväksyä tai hylätä nimi. Tilanne oli toinen esimerkiksi Ruotsissa, jossa juutalaisen seurakunnan jäsen saattoi vaihtaa nimensä täysin vapaasti.⁴⁹ Valtaosa seurakuntalaisten nimiehdotuksista hyväksyttiin sellaisenaan. Vasta vuonna 1941 hallintoneuvoston kokouksessa nousi esille kysymys, millaisen uuden juutalaisen sukunimen tulisi olla. Pöytäkirjaan kirjattiin seuraava keskustelu, josta käy ilmi juutalaisen seurakunnan valitsema linja:

”Koskien [...] Klmscheffskyn hakemusta vaihtaa nimensä muotoon Kronwall, Kronewall tai Koralli, päätettiin varapj. J.[onas] Jakobsonin ehdotuksesta luoda periaatteelliset neuvot maaherralle, esittäen, että hallintoneuvosto on sitä mieltä, että valittaessa uusia nimiä juutalaisille tulisi hyväksyä sellaisia nimiä, joilla on hepreakielinen merkitys ja sen lisäksi

47. Nimenvaihdot 1941, Etelä-Suomen lääninhallituksen arkisto (Helsinki).

48. Nimenmuutosasian diaari 1943–, Suomen Sukututkimusseuran arkisto, Kansallisarkisto.

49. Keskustelu Rita Bredfeldtin kanssa 29.7.2010.

joita suomalaisen olisi helppo ääntää. Varapj. Jakobson sai tehtäväkseen laatia kirjelmän.”⁵⁰

Seurakunnan hallintoneuvoston linja nimien suhteen vaihteli. Lokakuussa 1942 lääninhallitus kysyi seurakunnan johdon mielipidettä Orscholik-nimen vaihtamisesta muotoon Orvomaa. Tämä nimi hyväksyttiin sellaisenaan. Toisaalta vuonna 1948 hallintoneuvos päätyi vastustamaan Katz-nimen vaihtamista Söderströmiksi.⁵¹

Huhtikuussa 1943 Jacob Kamras ehdotti, että seurakunnalle laadittaisiin luettelo sopivista hepreankielisistä sukunimistä.⁵² Juutalaisen urheiluseuran julkaisemassa *Makkabissa* oli elokuussa 1943 ilmoitus nimioppaan ilmestymisestä.⁵³ Lehdessä todettiin seuraavaa:

”Koska seurakuntalaiset ovat nimenvaihdossaan vallinneet nimen, jotka ovat epäajanmukaisia ja joissakin tapauksissa mauttomia, on hallintoneuvosto päättänyt ryhtyä toimiin auttaakseen seurakunnan jäseniä tässä epäkohdassa. Herrat maisteri Israel Schur ja opettaja Mordechai Chosid ovat koonneet luettelon sopivista hepreankielisistä etu- ja sukunimistä. [...] On suositeltavaa, että henkilöt, jotka haluavat vaihtaa sukunimensä, mieluiten valitsisivat hepreankielisen nimen ja käyttäisivät tätä luetteloa apunaan. Neuvoja ja tietoja tässä asiassa voi saada ottamalla kirjeitse yhteyttä Helsingin juutalaisen seurakunnan [...] Palestiina asiainosastoon.”

Seurakunnan toiminta osoittaa, että nimenmuutosten oletettiin jatkuvan ja siihen liitettiin laajempia tavoitteita. Jos yksittäisille juutalaisille perheille, jotka vaihtoivat nimensä uuteen, nimi-asia liittyi yleiseen venäläisvihaan ja yhteiskunnan peiteltyyn juutalaisvastaisuuteen, seurakunnan johdolla se liittyi sitoutumiseen sionistisen liikkeen tavoitteisiin ja ihanteisiin.

Samat rajut rakenteelliset muutokset ja yleinen maallistuminen, jotka loivat kasvupohjaa 1900-luvun alun massaliikkeille, toisaalta sosialistisille vallankumoustavoitteille toisaalta oikeistolaisille ääriliikkeille, vaikuttivat luonnolli-

sesti myös Euroopan juutalaisiin. Kansallisromanttiset aatteet maan, kielen ja kansanluonteen yhteydestä vaikuttivat myös sionistisen liikkeen syntyyn. Tavoitteena oli oma maa juutalaisille – siitä, missä tämä maa tulisi sijaitsemaan, ei aluksi ollut yksimielisyyttä. Mutta hyvin pian kävi selväksi, että vain valtion perustaminen Palestiinaan yhdistäisi hyvin erilaisissa olosuhteissa eläneet juutalaiset eri puolilla Eurooppaa ja Venäjää.⁵⁴

Suurin osa Euroopan juutalaisista suhtautui vielä 1900-luvun alkuvuosina laimeasti, jopa kielteisesti sionistiseen liikkeeseen. Vanhoillisten ortodoksijuutalaisten mukaan juutalaisten luvattua maata ei ollut mahdollista saada politiikan avulla, vaan asia oli Jumalan käsissä. Sosialistien ja kommunistien mukaan juutalaisilla oli samanlainen ongelma kuin maailman proletariaateilla: vain kansainvälinen sosialismi toisi siihen ratkaisun. Suurimmalle osalle Länsi-Euroopan assimiloituneita juutalaisia kyse ei ollut kummastakaan. Juutalaiset, jotka olivat omaksuneet eri maiden kansallisia kieliä, koulutuksen ja kulttuuriarvot, oli kertakaikkisen vaikea samastua ajatukseen kaikkia maailman juutalaisia yhdistävästä isänmaasta. Vielä ennen ensimmäistä maailmansotaa suurin osa Euroopan juutalaisista ei voinut käsittää, miksi heidän pitäisi tukea yksittäisten radikaalien kokeiluja Palestiinaan perustetuissa utopiyhteisöissä, mutta sotienvälisenä aikana sionistinen liike sai nopeasti kannatuspohjaa vastareaktionä antisemi-

50. Hallintoneuvoston pöytäkirja 28.10.1941, Suomen juutalaisten arkisto 42, Kansallisarkisto. Käännös ruotsista tekijöiden.

51. Hallintoneuvoston pöytäkirja 20.9.1948, Suomen juutalaisten arkisto 42, Kansallisarkisto.

52. Hallintoneuvoston pöytäkirja 28.4.1943, Suomen juutalaisten arkisto 42, Kansallisarkisto.

53. 'Hebraisering av släktnamn', *Makkabi* 7–8 (1943) 15. Käännös ruotsista tekijöiden.

54. Hannu Juusola (2005) *Israelin historia*, Helsinki: Gaudeamus, 24–29.

tististen liikkeiden nousuun ja kansallissosialistien valtaantuloon Saksassa.

Kuten sionistisia liikkeitä vastustavat juutalaiset katkerina totesivat, sionistien näkökulmat olivat hyvin samanlaisia kuin antisemitistisillä liikkeillä. Sekä sionisteille että antisemitisteille juutalaisten hajaannus oli maailman ongelmista polttavin. Antisemitisteille kaikkien yhteiskunnan ongelmien taustalla olivat käytännössä juutalaiset. Sionistien näkemyksen mukaan kaikki juutalaisten ongelmat olivat seurausta juutalaisten hajaannuksesta, ja ainoa ratkaisu oli luoda juutalaisille oma kansallinen tila, juutalainen kansallismalli. Sionistinen liike jakoi saman maailmankuvan, josta moderni antisemitismi kumpusi: juutalaiset todella olivat yksi, erityinen kansa.

Juutalaisen oli 1930-luvun kiristyvässä juutalaisvastaisessa ilmapiirissä vaikea osoittaa kansalliskelpoisuuttaan olemalla isänmaallinen. Kokemukset eri puolilta Eurooppaa osoittivat, että juutalaisen uskonnon ja kulttuurin hylkääminen ei auttanut, koska juutalaisvastaisuutta kokivat myös täydelliseen assimilaatioon pyrkineet, jopa kristinuskoon kääntyneet juutalais-taustaiset henkilöt, jotka eivät itse välttämättä mieltäneet itseään juutalaisiksi.⁵⁵

Sionistien ja anti-sionististen juutalaisten vastustajien välillä kulki syvä raita. Aatteelliset erot heijastuivat kielipolitiikkaan. Bundistit, folkistit ja juutalaiset kommunistit suhtautuivat positiivisesti jiddišin kieleen.⁵⁶ Sosialisteille sen nauttima arvostus kuvasti sopivasti kaikkia juutalaisia, myös porvarillisesti eläviä, kapitalistisen maailman todellisena proletariaattina.⁵⁷ Sionistit sen sijaan ajoivat juutalaisten yhteiseksi kieleksi nykyhepreaa. Hepreasta, joka oli ollut toista tuhatta vuotta juutalaisyhteisöjen käytössä uskonnollisissa yhteyksissä, muokattiin moderniin yhteiskuntaan taipuva puhuttu ja kirjoitettu kieli. Nykyheprea oli yhdistävä juutalaisyhteisöt kaikkialla maailmassa: Se pohjautui Vanhan Testamentin ajan hepreaan ja oli siten tuttu juutalaisyhteisöille kautta maailman olematta ja voimatta olla kenenkään äidinkieli.⁵⁸ Kun muualla

Itä-Euroopassa kansallismieliset kieliliikkeet keskittyivät kansankielen saattamiseen kirjalliseen käyttöön, heprean kohdalla kirjoitettu kieli piti muokata puhuttavaksi kieleksi. Heprean kannattajille jiddiš edusti paljon samaa, mitä ruotsinkielisyys Suomalaisuuden Liiton kannattajille, mutta vielä paljon konkreettisemmin. Jiddiš edusti juutalaisten nöyryytystä hajaannuksessa, vieraiden kansojen ikeen alla, heprea taas tulevaisuutta, jossa juutalaiset olivat jälleen palanneet omaan maahansa. Näin nimenvaihtokampanjat, jossa juutalaiset nimet muokattiin nykyheprean muotoon, olivat myös sionistisen liikkeen agendalla. Palestiinassa ja nuoressa Israelin valtiossa ihmisiä painostettiin avoimesti vaihtamaan perinteiset juutalaiset nimensä heprealaiseen muotoon.⁵⁹

55. Michael Stanislawski (2001) *Zionism and the Fin de Siècle: Cosmopolitanism and Nationalism from Nordau to Jabotinsky*, Berkeley: University of California Press, 36–73, 246.

56. Folkisteiksi kutsuttiin juutalaisen kansanpuolueen (*Jidiše folkspartei*) kannattajia. Puolue oli aktiivinen Itä-Euroopassa vuosina 1906–1939. Bundistit puolestaan olivat vuonna 1897 perustetun juutalaisen työväenliiton (*Algemeiner jidišer arbeter bund in Lite, Poiln un Rusland*) kannattajia. Bundista tuli yksi keskeisimmistä jiddišin kielen puolestapuhujista. Neuvostoliitossa jiddiš oli joillakin alueilla virallisen kielen asemassa ja nautti valtiollista tukea. Tilanne kuitenkin muuttui radikaalisti 1930-luvun lopun sortotoimien myötä. Aiheesta katso Dovid Katz (2004) *Words on Fire: The Unfinished Story of Yiddish*, Basic Books, a member of the Perseus Books Group, 260–264; *Encyclopaedia Judaica* (2007) Michael Berenbaum & Fred Skolnik (toim.) Vol. 7. 2nd ed. Detroit: Macmillan Reference USA, 113–114; Gennady Estraiikh (1999) *Soviet Yiddish. Language Planning and Linguistic Development*. Oxford: Clarendon Press, 69–71.

57. Ludger Heid (1999) 'Sozialistischer Internationalismus, sozialistischer Zionismus und sozialistischer Antisemitismus' teoksessa Peter Alter & Claus Ekkehard Bärsch & Peter Berghoff (toim.) *Die Konstruktion der Nation gegen die Juden*, München: Wilhelm Fink Verlag, 94–95.

58. Katz (2004) 236–237.

59. Katz (2004) 321; Abraham Stahl (1994) 'The Imposition of Hebrew Names on New Immigrants to Israel: Past and Present', *Names, Journal of the American Name Society* 4 (279–287).

Tähän ideologiseen maastoon liittyi myös Suomen juutalaisten seurakuntien nimioppaan tilaaminen. Oppaan päälaatijalle, Israel-Jakob Schurille⁶⁰ (1879–1949) nimikysymykseen kiteytyi koko juutalaisuuden tulevaisuus. Vuonna 1934 Schur kirjoitti mm. lontoolaisessa hepreankielisessä *Ha-olam* -lehdessä (Maailma) juutalaisten nimenvaihdosta Palestiinan mandaatissa ja kritisoi ankarasti muutamia juutalaisten siirtokuntien johtajia siitä, että nämä eivät olleet vaihtaneet eurooppalaisia nimiään hepreankielisiksi. Schur kirjoitti intohimoisesti nimensä vaihtaneesta Sadja Šošanista:

”Olin hyvin iloinen nähdessäni allekirjoittaneiden joukossa nimen Sadja Šošani. Kuinka ihana nimi tämä onkaan – heprealainen, israelilainen nimi, joka tuoksuu esi-isiemme maalta, vanhatestamentilliselta, suurenmoiselta Korkeaveisultamme. En tunne tätä miestä, Sadja Šošania, mutta hänen nimensä on jo minulle rakas ja huudahdan hänelle etäältä: ’Hyvin tehty!’ En tunne muitakaan vetoomuksen allekirjoittaneita henkilöitä, mutta tietysti rakastan heitä kaikkia, sillä he ovat veljiäni ja Siionin asukkaita. Mutta heidän venäläiset, saksalaiset ja puolalaiset sukunimensä eivät minua miellytä. En tiedä, onko tämä Šošani yhtään parempi Goldšteiniä ja Groskopia, Gorodinskia ja Smilanskia, Tšernikhovskia ja Droinovia, Sdobskia ja kaikkia muita ’ov-ejä’ ja ’ski-ejä’, mutta hänen etu- ja sukunimensä ylittää heidät kaikki.”⁶¹

Samaisessa artikkelissa Schur siteerasi juutalaisille tärkeän rabbinistisen selitysteoksen *Midraš rabaan* (32: 5) lausetta: ”Neljän asian ansiosta israelilaiset pelastuivat Egyptistä: että he eivät vaihtaneet nimiään [...]”. Artikkelissaan Schur ehdotti ”uutta midrašia”, jonka ensimmäinen ajatus kuuluisi: ”Yhden asian ansiosta Israelin lapset pelastuivat viimeisestä katkerasta hajaanuksesta – että he muuttivat venäjän-, saksan- ja puolankieliset jne. sukunimensä kauniiksi ja puhtaiksi hepreankielisiksi, israelilaisiksi nimiksi.”

Sukunimenvaihto-oppaan julkaisi Helsingin juutalaisen seurakunnan Palestiina-asiainosasto vuonna 1943. Osasto koordinoi sionistista toimintaa, kävi kansainvälistä kirjeenvaihtoa ja huolehti Palestiinaan muuton järjestelyistä.

Schurin apuna nimioppaan laatimisessa toimi Bessarabian Securanaista kotoisin ollut hepreanopettaja ja runoilija Mordechai Chosid, joka oli yllämainitun Jonas Jakobsonin lasten kotiopettaja ja otti aktiivisesti osaa yhteisön sionistiseen toimintaan.⁶²

60. Simo Muir (2009a) ’Suomalainen orientalisti: Israel-Jakob Schur’, teoksessa Simo Muir & Ilona Salomaa (toim.) *Hyljättiin outouden vuoksi: Israel-Jakob Schur ja suomalainen tiedeyhteisö*, Helsinki: Suomen Itämainen Seura.

61. ’Ve-ele ha-šemot’, *Ha-olam* 36–37 (1934), 582. Käännös tekijöiden. Kyseinen nimi *Sadja Šošani* on lähes suora käännös saksankielisestä nimestä *Gothulf Rosen*.

62. Simo Muir (2010) ’Chosid Mordechai’, Kansallisbiografia verkkojulkaisu *Studia Biographica* www.kansallisbiografia.fi (viitattu 6.9.2010), Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Schurin ja Chosidin laatima kirjanen, *Luettelo hebrealaisia sukunimiä – Katalog över hebreiska släktnamn* ilmestyi lopulta lokakuussa 1943.⁶³ Yhdeksänsivuisen vihkosen monikielisyys tekee siitä sosiolingvivistisesti kiinnostavan. Kirjassa ei ole käyttöohjeita, eikä etunimiluettelossa esiintyvien kirjaimien ja tähtien merkityksiä avata lukijalle. Otsikot ja bibliografiset tiedot ovat suomen- ja ruotsinkielisiä. Sukunimiosuus koostuu latinisoidusta heprea–jiddiś-sanastosta. Latina-laisten kirjaimien käyttö on ymmärrettävää, koska nimien latinalainen kirjoitusasu oli oleellisen tärkeä sionistisen liikkeen ja juutalaisen yhteisön ulkopuolella. Toisaalta nimien heprealainen asu olisi myös ollut tarpeellinen. Jostain syystä sitä ei otettu mukaan, vaikka Helsingissä toimiva Kirjapaino Nopea olisi pystynyt sen toteuttamaan.⁶⁴ Sukunimien selitykset ovat jiddiśin-, eivät ruotsin- tai suomenkielisiä. Mahdollisesti jiddiśinkielisyys antoi yhteisön jäsenille paremman käsityksen sanojen merkityksestä ja syvyydestä kuin heprea–ruotsi-luettelo. Ehkä jiddiś sotavuosien tilanteessa, jossa Helsinkiin muutti suomenkielisiä juutalaisia perheitä Viipurista, oli vielä pitkälti erikieliset juutalaiset seurakunnat yhdistävä kieli. Toisaalta seurakunnan nuorille jiddiśinkielisyys saattoi tehdä oppaan vaikeaksi ymmärtää. Schur ja Chosid osasivat hyvin jiddiśin, heprean ja ruotsin kieltä mutta eivät juurikaan suomea.

Sukunimiluettelo sisältää 258 nimiehdotusta. Luettelossa on joitakin etunimistä johdettuja sukunimiä, esim. Gavrieli, Jakobi, Meiri, Rafaeli. Nimiä on johdettu jalometalleista ja jalokivistä, esimerkiksi Kaspi (hopeinen), Tarsi (kultahippu), Bareket (smaragdi). Juutalaiseen uskoon ja uskonnollisuuteen liittyviä sanoja on useita, esimerkiksi Schabat (sapatti) ja Kohen (pappi). Ammattinimikkeitä, jotka ovat olleet tyypillisiä juutalaisia sukunimiä, on muutamia, esimerkiksi Razion (suutari), Lavlar (kirjanpitäjä). Näistä esimerkeistä huolimatta oppaassa ei liiemmin pyritty kääntämään perinteisiä juutalaisia nimiä sellaisenaan hepreaksi. Tyypillisiä kaksiosaisia

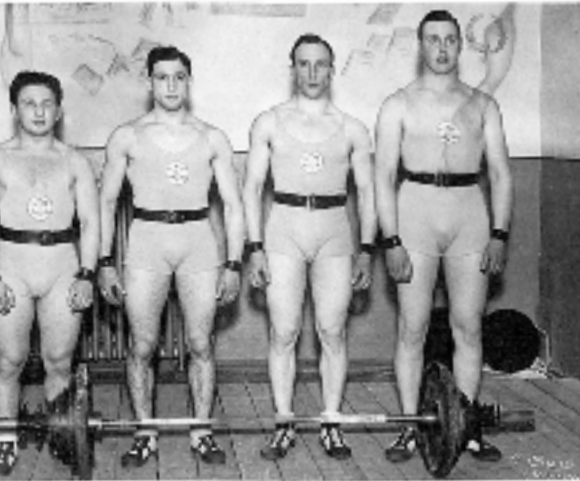
saksan kielestä käännettyjä nimiä on vain muutamia, esimerkiksi Harsahav (< Goldberg), Hara-ven (< Steinberg), Wardana (< Rosengarten). Osa nimistä liittyy selvästi Lähi-itään ja ”pyhään maahan”, Livanon (Libanon), Teiman (Jemen), Benzion (Sionin poika), Karmeli (karmelilainen). Joukossa on myös moderni yhteiskuntaan liittyviä sanoja, esimerkiksi Medini (politiikko), Rokach (apteekkari), Safran (kirjastonhoitaja), ja joitakin maanviljelyyn liittyviä sanoja Tal (kaste), Gafni (viinitarhuri), Bustan (hedelmätarha).

Suurin osa nimistä on johdettu adjektiiveista, monet loppuvat i-kirjaimen ja ovat periaatteessa siten myös suomen kieleen sopivia. Esimerkiksi Amiti (todellinen), Parchi (kukkainen), Pilji (ihmeellinen). Toisaalta monet listan vaihtoehtoista, kuten Zivjoni (värillinen) tai Schvivi (välkehtivä), ovat haastavia suomenkielistä ympäristöä ajatellen. Schurin ja Chosidin valintojen taustalla olivat ideologiset painotukset, ei nimen kantajan arkipäivä suomalaisessa yhteiskunnassa. Kummankaan ei tarvinnut omalta osaltaan pohtia nimenvaihtamiseen liittyviä identiteettikysymyksiä, koska molempien sukunimet olivat etymologisesti hepreankielisiä (Chosid, hurskas).

Uusilla juutalaisilla sukunimillä ei ollut enää yhteyttä Euroopan juutalaisten historiaan, jiddiśin kieleen ja suomenjuutalaisten perheiden lähihistoriaan. Schurin ja Chosidin suosittelamista nimistä monet liittyivät kansallisaatteille tärkeisiin teemoihin, kuten muinaiseen alkupe-
rään, maahan ja maanviljelykseen. Nimen oli tarkoitus sitoa kantajansa tavoiteltuun juutalaisval-
tioon ja sitä kautta mielikuviin uudesta juutalai-
suudesta. Sionistisen ideaalikuvaan juutalainen oli diasporajuutalaisen täydellinen vastakohta: käytännönläheinen, urheilullinen, ruumiltaan

63. Schur I. & Chosid M. (1943) *Katalog över hebreiska släktnamn*, Helsingfors: Judiska församlingen, avdelning för Palestina ärenden.

64. Simo Muir (2004) 114.

Helsingin juutalaisen urheiluseuran Makkabin menestyksekkäitä painonnostajia 1930-luvulla. Makkabin toiminta tähtäsi urheilun ja ruumiinkulttuurin avulla kasvattamaan Helsingin juutalaista nuorisoa maanläheiseksi ja voimakkaaksi aikakauden periaatteiden mukaisesti. Sionistien ajama "uusi juutalainen" oli myös juutalaisvastaisten stereotyyppien vastakuva. – Makkabin 90-vuotisjuhlajulkaisu. Urheiluseura Makkabi, lisäkansio 5, Kansallisarkisto.

vahva ja täynnä sisua. Ihannekuva tulevaisuuden juutalaisuudesta oli eräänlainen antisemitististen stereotyyppien vastakuva. Sitä edusti niin kutsuttu *Muskeljude*, maskuliininen, vahvoissa lihaksissa pullisteleva nuorukainen, jonka tarmo ja voima soveltuivat niin maanviljelykseen kuin maanpuolustukseenkin.⁶⁵

Mihin suomenjuutalaiset sionistit pyrkivät?

Sotien välisessä poliittisessa ilmapiirissä tämä kiinnosti myös valtiollista poliisia Valpoa. Suomessa toimivat sionistiset järjestöt ja niiden aktiivit olivat 1930- ja 1940-luvulla Valpon tarkkailussa. Valpon näkökulmasta suuntautuminen juutalaiskansallisiin ponnisteluihin sisälsi monia kummallisuuksia.

"Kun sionistisen järjestön toiminta näin tuli monivaihteiseksi ja Palestiinaan saapui siirtolaisia,

jotka olivat peräisin eri yhteiskuntaluokista, joiden maailmankatsomukset olivat erilaiset j.n.e., syntyi alkuperäisen sionististen liikkeen sisällä hajaannusta ja vähitellen se jakaantui poliittisiin ryhmiin, jotka suunnilleen vastaavat meikäläisen yhteiskunnan puoluejakoa. V. 1929 erkani sionistisesta puolueesta ryhmä, n.s. revisionistit, jotka lähinnä ovat verrattavissa nykyajan fasisteihin, sitten ryhmä bundistit, lähinnä kommunisteja, misrachit j.n.e. melkein päloputtomiin. Kun tarkastelee tuota juutalaismassan politikointia, näyttää siltä, että juutalaiset tuossa rähisevässä politikoinnissaan ja intrigoimisessaan vievät voiton jopa venäläisten emigranteista. Eri asia on sitten taas se, että juutalaisilla on omalaatuinen 'yhteiskunnallinen' tai sanottaisiinko seurakunnallinen elämänsä, joka mainitusta eripuraisuudesta huolimatta pitää massan, ja seurakuntien johtajain kautta koko juutalaisuuden koossa."⁶⁶

Erityisesti Valpon etsivän huomiota kiinnitti nk. revisionistinen liike ja sen toiminta. Raportin laatijan Olavi Peipon hämmennys tulee esiin hänen lainatessaan helsinkiläistä revisionistista julkaisua:

"Tiedämme, että terve puolustustahto ilmaisee kansan tahdon ja voiman, tiedämme, että jokaisen terveen kansakunnan pyrkimyksenä on luottaa omiin voimiinsa, tiedämme, että isänmaanrakkautta ja yhteenkuuluvaisuuden tunne ovat kansakunnan terästämissä tärkeimmät tekijät, ja tämä tietoisuus tekee meidät voimakkaiksi uskossamme tulevaisuuteen. Me revisionistit koetamme herättää isänmaanrakkautta, koska se on ainoa, joka tekee meidän työmme eläväksi. Me emme hyväksy mitään internationaaleja, vaan uskomme sokeasti meidän kansamme tehtävään [...]"⁶⁷

65. Stanislawski (2001) 91

66. Juutalaisista ja ns. juutalaiskysymyksestä 20.12.1938, Ek-VALPO XV A2, Kansallisarkisto.

67. 'Vår försvarsvilja och disciplin', *Hazohar* 2 (1934) 6.

Valpon etsivä toteaa asiasta:

”Nämä ovat kauniita sanoja ja juutalaisen lausumina ennenkaikkea outoja. [...] revisionistinen liike näin näyttäytyy meille oudossa valossa, sillä onhan suorastaan paradoksaalista, että juutalainen ja ’fasismi’ jollain tavoin kuuluivat yhteen [...]”.⁶⁸

Raportin yhteenvedossa Peippo päätyi ykskantaan toteamaan, että ”[j]uutalainen siis, olipa maassa syntynyt tai myöhemmin siihen muuttanut, on ja pysyy tyyppinä, joka isäntäkansan kannalta katsottuna ei poikkea tavallisesta emigranttityypistä. Maan kansalaista sanan täydessä merkityksessä siitä ei voi koskaan tulla.”⁶⁹ Nähdäksemme sionistinen toiminta Helsingissä ja nimenvaihdot sen osana liittyivät nimenomaan kysymykseen kansalaiskelpoisuudesta.

Helsingissä toimi useita sionistisia järjestöjä, joilla oli yhteinen kattojärjestö *Hamerkas Haziini b-Finland* (Suomen sionistinen keskus). Sionistisissa nuorisjärjestöissä oli helsinkiläisen *Hazohar*-lehden mukaan vuonna 1936 lähes 600 jäsentä.⁷⁰ Mikäli tietoja ei ole liioiteltu, tämä tarkoittaa, että melkein kaikki juutalaiset lapset ja nuoret kuuluivat johonkin sionistiseen järjestöön. Kuten Valpon raportinkin totesi, Suomessa todellakin vaikutti myös radikaalisionistien revisionistinen siipi. Osa juutalaisista nuorista oli käynyt Baltiassa valmentautumisleireillä, mikä oli edellytyksenä Palestiinaan muutolle, ja muuttamat olivat saaneet Brittiläisen mandaatin muuttoluvan ja muuttanut Palestiinaan. Näin ollen (uus)hepreankielisistä nimenvaihtoista osa saattoi liittyä aikeisiin muuttaa pois Suomesta. Suurin osa Suomen juutalaisista ei kuitenkaan suunnitellut muuttoa Palestiinaan, vaan etsi keino sitoutua legitiimisti Suomeen.

Nuorten tulevaisuuden helpottamiseksi nuoret sionistit ajoivat suomen kielen omaksumista ruotsin rinnalle tai jopa sen sijaan. Sionistinen nuorisoseura (Zionistiska ungdomsförening) Z.U.F. *Hatchijo* laati lamavuonna 1931 seurakunnan nuorten tulevaisuuden haasteita koskevan

muistion, jonka lisäosa keskittyi kielikysymykseen.⁷¹ Ainoaksi keinoksi nuorison tulevaisuuden takaamiseksi *Hatchijo* katsoi juutalaisen koulun muuttamisen suomenkieliseksi. Kahta vuotta myöhemmin, lukuvuonna 1933–1934 samaan aikaan nimenvaihtojen kanssa, Helsingin juutalainen koulu *Judiska Samskolan* päätti vaihtaa opetuskielen asteittain suomeksi. Muutos oli suuri, koska oppilaiden perheiden kotikieleksi oli lähes poikkeuksetta ilmoitettu ruotsi. Ilmeisesti seurakunta arvioi, että koululla oli suomenkielisenä paremmat mahdollisuudet valtion avustukseen.⁷²

Ruumiinkulttuurin vaalimisessa, urheiluharrastuksissa ja maanpuolustustoiminnassa voi nähdä samanlaisen pyrkimyksen kuin nimenvaihtoissa. Osallistuminen suojeluskuntatoimintaan sopi sekä isänmaallisiin tavoitteisiin ja ihanteisiin Suomessa että sionistisiin tarpeisiin juutalaisessa maailmassa. Bolševismin torjuminen yhteiskunnallisena tehtävänä, jonka avulla rakennettiin myös mielikuvaa omasta tulevaisuudesta, yhdisti nämä kaksi kansalaiskuvaa.

Toinen suomalaista ja juutalaista(sionistista) kansalaiskuvaa yhdistävä tekijä liittyi historia-suhteeseen, mikä tulee esiin tarkasteltaessa nimoreformien tavoitteita. Uusien sukunimien oli tarkoitus luoda yhteys kansojen muinaiseen historiaan. Alkuperäisen suomalaisuuden tavoittelu sukunimissä perustui 1800-luvun loppupuolella luotuun myyttiin ”kalevalaisesta” yhtenäiskulttuurista, muinaisesta suomalaisen kulttuu-

68. Juutalaisista ja ns. juutalaiskysymyksestä 20.12.1938, Ek-VALPO XV A2, Kansallisarkisto.

69. Juutalaisista ja ns. juutalaiskysymyksestä 20.12.1938, Ek-VALPO XV A2, Kansallisarkisto.

70. *Hazohar* 7–8 (1936) 3.

71. Muistio ja lisämuistio 20.4.1931, Sionistinen nuorisoyhdistys Z.U.F. *Hatchijo*, Suomen juutalaisten arkisto 319, Kansallisarkisto.

72. Torvinen (1989) 111; Muir (2004) 99.

73. Paikkala (2004) 117; Derek Fewster (2006) *Visions of the Past Glory. Nationalism and the construction of early Finnish history*, Helsinki: SKS, 380–381.

rin kulta-ajasta, joka olisi sittemmin Ruotsin vaikutuksen alaisuudessa hävinnyt.⁷³ Vastaavasti muinaisen hajaannusta edeltävän juutalaiskansallisen historian tuominen osaksi nykypäivän historiatietoisuutta oli sionistien vastaus antisemitistien keskeiselle syytteelle, jonka mukaan juutalaiset olivat loiskansaa, joilta puuttui oma historia. Sionistista ja ”kalevalaista” historiakäsitystä yhdisti vaatimus pienten kansojen oikeudesta omaan kulttuurihistoriaansa.

Sionismi toi siten suomenjuutalaisille mahdollisuuksia edustaa juutalaista kulttuuria Suomessa ja välittää suomalaista kulttuuria Palestiinassa/Israelissa kaksoisidentiteettinsä kautta. Tämä uudenlainen välittäjän rooli tulee esiin Kalevalan juhluvuoden vieton yhteydessä vuonna 1935. Suomenjuutalaiset osallistuivat juhluvuoden järjestelyihin kustantamalla hepreankielisen Kalevalan kääntäjän, runoilija Saul Tschernichowskyn matkan Helsinkiin.⁷⁴ Tschernichowsky oli muuttanut Palestiinaan vuonna 1931 ja kohonnut hepreankielisen kansallisrunoilijan asemaan. Mystiikasta ja antiikin pakanallisesta voimasta kiinnostuneena hän oli Kalevalan lisäksi kääntänyt mm. *Gilgameshin* sekä muinaista venäläistä runoutta hepreaksi ja luonut samalla nyky-heprealle uudenlaista ilmaisuvai-
maa.

Kalevala-juhluvuoden pääjärjestäjä Kalevalaseura otti Tschernichowskyn, alkujaan venäläissyntyisen juutalaisen, innokkaasti vastaan. Heprean läsnäolo kansainvälisessä juhlatilaisuudessa toi Kalevalle kaivattua historiallista arvokkuutta; sen myötä koko suomalainen mytologia rinnastui heprean muinaisiin, Vanhan Testamentin aikoihin ulottuviin juuriin. Tschernichowsky rinnasti saksankielisessä juhlapuheessaan juutalaiset ja suomalaiset vahvoja kansallisia mytologioita luoneina kansoina.⁷⁵ Rohkeimmissa tulkinnoissa suomalaisten kansalliset ponnistelut ja heimoaate ja juutalaisten sionistien ponnistelut oman juutalaisvaltion luomiseksi olivat yhtäläisiä. Puheensa hän päätti huudahdukseen ”*Es lebe und blihe das Kantele von*

Suomi und der Kinor von Zion!” (Eläköön ja kuoi-
stakoon Suomen kantele ja Siionin kinor!).⁷⁶ Suomalaisen kulttuurieliitin vastaanotto osoitti, että nyt, edustaessaan hepreaa ja juutalaista Palestiinaa, suomenjuutalaiset eivät olleet suomalaiselle yhteiskunnalle ”vieras elementti”, vaan suomalaisen kansallisperinteen ja uuden juutalaisen kulttuurin itseoikeutettuja välittäjiä.

Suomalaisuuden ja juutalaisuuden yhdistäminen nimillä

Nimioppaan vaikutus jäi lähes olemattomaksi, koska nimenvaihto laantui sodan loppuvaiheessa. Oppaan ilmestymisen jälkeen 1940-luvulla vaihdettiin enää kaksi sukunimeä Jakobowitsch > Jakobi, Wischegrodsky > Wilky. Vain edellinen löytyy oppaasta. Nimensä vaihtaneet eivät enää ruvenneet korjaamaan nimiään oppaan mukaisiksi. Oppaasta löytyy myös nimiä, jotka oli otettu ennen sen ilmestymistä: Gorni, Jaari, Jakobi, Karni. Tämä voi selittyä monellakin tavalla. On mahdollista, että Schur on opastanut nimenvaihtoa harkitsevia nimen valinnassa tai luomisessa tai seurakuntalaisten parissa on kiertänyt muita nimiehdotuksia sisältäviä listoja, joista nimet on otettu. 1950- ja 1960-luvulla vaihdettiin vielä kuusi nimeä: Jalowitsch > Javne, Stracheffsky > Sarli, Swerdlhoff > Serlo, Pergament > Parmet, Bolotoffsky > Benari, Rabinowitsch > Ravari. Schurin ja Chosidin laatimasta oppaasta löytyy vain Benari (leijonan poika).

Juutalaisten sukunimien vaihdon pääasiallinen ajoittuminen vuosiin 1933–1944 viittaisi siihen, että vaikka juutalaisvastaisuus Suomessa näytti vähäiseltä verrattuna moniin muihin Eu-

74. Simo Muir (2009b) ”Oh, language of exile – woven of sorrow and mockery”: the Kalevala centennial jubilee as a bone of contentation between Hebraists and Yiddishists’, *East European Jewish Affairs* 3 (347–367) 356.

75. Simo Muir (2009b) 352, 354–355. Kalevalaa oli käännetty myös jiddiksi, mutta Yhdysvalloissa vaikuttava Hersh Rosenfeldiä ei kutsuttu Suomeen.

76. Simo Muir (2009b). Kinor on lyyrasoitin, jota on kutsuttu myös ”Siionin kanteleeksi”.

roopan maihin ja ”juutalaiskysymys” esiintyi pikemminkin epämääräisenä, kansainvälisenä kysymyksenä, yleinen asenneilmapiiri kiristyi myös Suomessa maailmansotaa edeltävinä vuosina ja sodan aikana. Juutalaisia sukunimiä ei vaihdettu vielä 1920-luvulla, vaikka se olisi ollut aivan mahdollista eikä juurikaan enää toisen maailmansodan jälkeen. Esimerkiksi Israelin valtion perustaminen vuonna 1948 ei laukaissut uutta nimenvaihtoaaltoa.

Juutalaisyhteisön sisällä 1930-luvun ja toisen maailmansodan aikaiseen ilmapiiriin liittyy muistoja ja kokemuksia syrjinnästä, nimittelystä, jopa uhkailusta. Kiinnostavaa on myös, miten juutalaisyhteisö on sodanjälkeisenä aikana pääasiassa vaiennut ja virallisissa yhteyksissä sivuuttanut juutalaisvastaisuuden ilmentymät 1930- ja 1940-luvun Suomessa. Sionistisen liikkeen, jopa sen radikaalien muotojen, saaman kannatuksen Suomen juutalaisten keskuudessa voi tulkita kanavana, johon juutalaisiin kohdistuva erityinen suhtautuminen ja syrjinnän kokemukset purettiin.

Yksittäiset juutalaiset perheet vaihtoivat nimensä pääasiassa käytännön syistä, nimeen liittyvien hankaluuksien takia. Tähän viittaa erityisesti se, että vaihdetut nimet olivat muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta slaavilaistaustaisia, jolloin ne helposti yhdistettiin Suomessa venäläisyyteen. Venäläisperäisten nimien kohdalla ongelma ei ehkä ensisijaisesti ollut nimen ”juutalaisuus”, vaan nimen yhdistäminen bolševismiin. Ilmapiiriltään vahvan sionistisen ja antibolševistisen Helsingin juutalaisyhteisön jäsenille juutalaisuuden yhdistäminen kommunismiin oli ratkaiseva tekijä nimenvaihdossa, ei juutalaisuuteen liittyvä stigma itsessään.

Uudet nimet sisälsivät eräänlaisen kaksoiskoodauksen. Ne istuivat suomen- ja ruotsinkieliseen ympäristöön, eikä ulkopuolinen voi tunnistaa niitä juutalaisiksi. Samalla ne kätkevät (kva-

si)hepreankielisen merkityksen, jolloin yhteys juutalaisuuteen säilyi nimenvaihdosta huolimatta. Koska juutalainen seurakunta sääteli nimenvaihtoprosessia, muita vaihtoehtoja ei edes jäänyt.

Ottamalla kantaa nimikysymykseen juutalainen seurakunta omalta osaltaan määritteli, millä tavalla tulevaisuuden juutalainen tulisi olemaan. Käytännössä seurakunnan tilaama lista hepreankielisistä nimistä oli varsin kaukana tavoitteesta saada suomalaisessa yhteiskunnassa toimiva sukunimi. Nimilistaa tarkastelemalla selviää kuitenkin osaltaan, millaisia toiveita ja tavoitteita sionistiseen liikkeeseen liittyi. Sionismin vastaista vasemmistolaista juutalaisrintamaa Suomessa ei juuri ollut, ainakaan virallisella tasolla. Käytännössä yksittäiset ihmiset ovat tässäkin suhteessa voineet toimia paljon ristiriitaisemmin kuin mitä ideaalikuivat antavat ymmärtää. Esimerkiksi nimioppaan laatijat Schur ja Chosid lukeutuivat vasemmistosionisteihin, jotka suhtautuivat kuitenkin myönteisesti jiddišin kieleen.⁷⁷

Maailmansotien välisen ajan todellisuudessa ei ollut tilaa rinnakkaisille ja päällekkäisille identiteeteille. Kuitenkin muutetut sukunimet heijastavat nimenomaan pyrkimystä sovittaa yhteen suomalainen isänmaallisuus ja juutalaisuus. Nimittäin varsinkin nimiä, jotka täyttivät juutalaisen seurakunnan tavoitteet, voi tulkita pyrkimyksenä hälventää juutalaisuudesta aikakauden ilmapiirissä epäluuloa herättänyttä kosmopoliittisuutta ja kansainvälisyyttä. Sionistien tavoittelema ’uusi juutalainen’ tarjosi keinovalikoimaa, joka näennäisestä ristiriitaisuudestaan huolimatta mahdollisti juutalaisille täysivaltaisemman aseman kotimaansa Suomen kansalaisina.

77. Simo Muir (2010).